

АҲОЛИНИ СОҒЛОМЛАШТИРИШДА МИЛЛИЙ ЎЙИНЛАРНИНГ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ

Лутфулло Кароматуллоевич Ахатов

Чирчиқ давлат педагогика университети катта ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Кейинги йилларда мамлакатимиз аҳолиси ўртасида соғлом турмуш тарзини қарор топтириш мақсадида жисмоний тарбия ва спортни ривожлантириш – устувор масалалардан бирига айланиб бормоқда.

Калит сўзлар: спорт, миллий ўйинлар, тарбия, маданият, маънавият.

КИРИШ

Мамлакатимизда барча соҳаларда жумладан, спорт соҳасига эътибор берилиб тубдан ўзгаришлар амалга оширилмоқда. Президентимиз таъкидлагани каби: “Ҳаётимизнинг барча соҳаларида амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотларимизнинг самарадорлиги, аввало, халқ маънавиятининг тикланиши, бой тарихий меросимизнинг чуқур ўрганилиши, анъана ва урф-одатларимизнинг сақланиши, маданият ва санъат, фан ва таълим ривожини, энг муҳими, жамият тафаккурининг ўзгариши ва юксалиши билан узвий боғлиқдир”. XX аср бошларида ижод қилган маърифатпарварларимиздан бири Абдулла Авлоний “Инсон ўз гўзаллиги ва мураккаблиги билан коинотдаги барча махлуқотдан афзалдир. Баданнинг саломат ва қувватли бўлмоғи эса инсонга энг керакли нарсадур. Чунки ўқумоқ, ўқутмоқ, ўрганмоқ, ва ўргатмоқ учун инсонга кучли, касалсиз жасад лозимдир”, – деб таъкидлайди.

Аҳолининг саломатлигини яхшилаш ва таълим тарбияни ривожлантириш, шунингдек жамиятимизда соғлом авлодни вояга етказиш бугуннинг долзарб вазифаларидан биридир.

Инсоният тафаккури тарихидан маълумки, фан, таълим тарбия ва спортнинг ютуқлари асосан эзгу ғояларга, яхши амалларга хизмат қилиб келган. Ҳақиқатдан ҳам спортнинг инсон ва оила ҳаётидаги роли, унинг жисмоний соғломлигининг асоси эканлиги, ёшларга ўз қобилият ва истеъдодини рўёбга чиқаришда аҳамияти каттадир.

Миллий ўйинлар ёш авлодни жасорат ва адолат, Ватанни севиш, халқига хизмат қилиш, меҳнатсеварлик, меҳр-саҳоват ҳалоллик ва поклик руҳида тарбиялайди. Халқ шунинг учун ҳам курашда ҳалол, мард полвонни, улоқда чапдас ва моҳир чавандозни

қутлайди. Халқ миллий ўйинларининг ғолибларини нафақат чиройли ҳаракатлари балки, иштирокчининг тантилиги, мардлиги, чапдастлиги эвазига эъзозлайди.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Миллий ўйинлар, пойгалар, беллашувлар турли мусобақалар ёрдамида энг яхши удумлар, анъаналар ва маросимлар авлоддан-авлодга ўтиб тарихий меросга айланиб сақланиб келмоқда. Халқ сайиллари, байрамлари миллий ўйинларсиз ўтмаган, унда ёши улғайиб қолганлар ўз шогирдларига хаёт эстафетасини топширганлар. Ёшлар мусобақаларнинг сир-асрорларини яхшироқ, ўзлаштириш, кундалик фаолиятларга ёрдам берадиган омилларига айлантириш учун интилганлар. Сайилларда, байрамларда мусобақаларни тарафма-тароф бўлиб ўтказиш қатнашчиларнинг жамоа бўлиб ҳаракат қилишлари иштирокчиларнинг бақувват, эпчил ва чаққон, қийинчиликка чидамли, тиришқоқ ва тадбиркор бўлишларини тақазо этган. Миллий ўйинлар, кураш, кўпқари ва спортнинг оммавий турлари халқ орасида қадимдан саҳоват белгиси сифатида намоён бўлган. Машҳур улоқчилар, полвонлар, халқ ўйинлари иштирокчилари тез-тез мусобақалар ўтказиб, беллашувлардан тўпланган маблағни етим-есирлар, кўп болали оилалар ҳамда қарияларга ҳадя этганлар, кўприклар, мачитлар, мадрасалар, каналлар, йўллар ва бошқа халқ ҳашарларига иштирок этганлар ва ҳашарчиларга илҳом бағишлаганлар. Миллий ўйинлар аждодлар анъанасини давом эттиришни, миллий қадриятларни йўқ бўлиб кетишини олдини олади. Минг йиллик тарихга эга Алпомиш достонидан мард ва жасур Алпомишни севимли ёри Ойбарчинга етишиш учун 90 қармоқ полвони билан кураш тушгани маълум. Халқ сайиллари ва байрамларида кураш мусобақалари ўтказиб турмаганда йиллар ўткан сайин курашимиз йўқ бўлиб кетган бўлар эди. Пойгалар, қиз қувди ёки ким узоққа отади машқлари, улоқ-кўпқари ҳам ниҳоятда қадимий бўлиб, миллий анъаналаримиз эвазига сақланиб қолган.

От билан турли машқларни бажариш қадим-қадимдан йигитларга хосдир. “Интизор” достонида Авазхон Ғиротни якка ғишт устида ўйнатар эди, деб тасвирланган. Миллий ўйинлар тури фақатгина кураш ёки кўпқаридан иборат эмас. Қиз қувди, Қулоқ чўзма, оқ теракми кўк терак, чиллак, арғумчоқ, варрак, отиб қочар, дўппи, анакай, подачи, дурра, ланка, қотди, лапар, алифбе каби 100 дан ортиқ миллий ўйинлар тури мавжуд бўлиб уларнинг ҳар бирининг ўзига хос жиҳатлари мавжуд.

Аслида ана шу ўйинлар замирида каттага ҳурмат, ёшларга нисбатан меҳр-шавқат, болалар камоли ва

тарбиясида ота-оналарни азиз фарзандлари олдидаги бурчлари, ўз навбатида фарзандларнинг меҳр-садоқатлари мужассамлашади. Шу боисдан ота-боболаримиз болаларига жуда ёшлиқларидан халқ қахрамонлари, уларни ёвуз кучларга қарши курашларда кўрсатган жасоратлари, матонат, дўстлик, аҳиллик, ҳамжиҳатлик фазилатларини ўзида мужассам этган дoston ва эртақлар, ривоят ва тўқималарни сўзлаб берганлар, миллий ўйинлар асосида ҳалол, ростгўй бўлиш, тўғри гапириш, ҳақсизликка қарши бефарқ бўлмаслик, рақибга нисбатан ҳурмат фазилатларини сингдирганлар. Миллий ўйинларда мағлуб бўлган рақиб устидан ҳеч қачон масҳара қилинмаган. Аксинча хато ва камчиликлар кўриб чиқилиб биргаликда ҳал этилган.

Халқимиз қадимдан насл-насаби етти пуштининг тозалигига айниқса авлодининг соғлигига катта эътибор билан караган. Амир Темури ўз қўл остидаги бошлиқлари юзбоши, мингбоши ва сардорларни ҳам жисмоний жиҳатдан, ҳам онгли тафаккури, тактик фикрлаш ва шу каби фазилатларига катта аҳамият берган. Жангчиларни эса чаптастлигини, жасурлигини, кўркмас, ботирлигини яхши кўрган ва уларга вақти келганда ўз ҳазинасидан ҳар турдаги инъомлар беришга жазм қилган.

Маълумки, ҳар бир жисмоний куч-қудрат жуда кўп жисмоний машғулотлар натижасида рўёбга чиқади.

Амир Темури ва унинг авлодлари даврида жисмоний тарбияга бағишланган мусобақалар жуда кўплаб бўлган. Салоҳиддин Тошкандий қайд этганидек, булар ҳақида кўплаб «китобга ёзғонлар», манбаларда қайд этилган. Афсуски, бу мавзу ҳалигача кам ўрганилган. Мирзо Улуғбек ҳам, Ҳусайн Бойқаро ҳам ўз даврларида қўл остидаги аскарларнинг шундай сифатларга эга бўлишига интиланлар.

Навоий ўзининг Фарход ва Ширин асарида Фарходни жуда ҳам жисмоний бақувват этиб таърифлагани бежиз эмас. Чунки, ўз даврида қахрамонларнинг жисмоний бақувватлигини, ақлий донолигини ёшлар онгига сингдириш уларда қахрамонга нисбатан меҳр уйғотиши табиийдир. Юқорида қайд этилган фикрлардан келиб чиқиб айтмоқчимизки, қадим замонлардан бизнинг бобокалонларимиз ўз раҳбарлигидаги аскарлари жисмонан чиниққан, бақувват, кўркмас, жасур ва ботир бўлишига эътибор бериб келганлар.

Амир Темури даврида ҳар бир авлоддан ўзлари яшаб турган минтақасини рақиб тажовузидан ҳимоя қилиш учун аскарлар тайёрлаш талаб қилинган. Аскарларни ҳимоя учун керакли махсус жисмоний машқлар билан шуғуллантириш керак бўлган. Масалан: найза билан жанг қилиш учун қўлларига узун-узун ёғочлар олиб санчиш

машқлари: найзани қайтаришда қалқон кийиб найзаларни қайтарган. Ёғоч ва осмондан тўқилган одам шаклини ясаб найза қадаш, пичоқ уриш машқларидан фойдаланилган. Ҳамма жисмоний машқларни аскарлар тўлиқ уст-бошларини кийиб машқ қилишган. Улар узоқ масофаларга юриш, югуриш, тошларни улоқтириш, сувдан кечиш ўтиш, от устида кураш каби машқлар билан шуғулланганлар.

Бу ҳақида ўз муносабатини билдириб келган бир канча алломаларимиз ва мутафаккирларимиз мавжуддир. Шулардан бири бўлган Шох ва шоир бўлмиш Заҳириддин Муҳаммад Бобур (1483-1530) “Бобурнома” қомусий асарида ҳам XVI-аср бошларидаги жисмоний маданиятга оид қимматли маълумотларни топиш мумкин. Унда миллий курашимизнинг ўзига хос минг йиллик илдири барқарор эканлиги гўзал урф-одатларимиз ўз ифодасини топган. Тарихий асарлар билан танишар эканмиз, мусобоқада ғолибга ҳам, мағлубга ҳам бирдек катта ҳурмат кўрсатилганлигини билиб оламиз. Болалар миллий ўйинлар жараёнида фақатгина чаққон, чапдаст кўрқмас жасур бўлиб тарбияланмасдан, санаш, сўзларни тўғри талаффуз этиш, ўзини тута билиш хотираларини чархлаш каби жиҳатлари билан ҳам ажралиб турганлар. Миллий ўйинлар билан машғул бўлган беш ёшли бола миллионгача санашни ўзлаштиради. Бу болани қобилияти жуда зўрлигидан эмас, балки ўйинларда қизиқиш натижасидир. Ёшларни миллий ўйинлар хасад, номардлик, баҳиллик каби иллатлардан халос этади. Умуман олганда миллий мафкурамиз руҳида соғлом, бақувват, ҳур фикрли, озод ва обод ватанни севишга, керак бўлса жонини беришга тайёр комил инсонни тарбиялашда миллий ўйинлар қадриятимизнинг ажралмас қисми сифатида хизмат қилади. Миллий ўйинларда каттани ҳурмат кичикни иззат қилиш нақлига амал қилинади. Ўйин қоидаларига болалиқдан қатъий амал қилиш, ҳакамни сўзини ҳақ деб билиш, ўйинда ғолиб ёки мағлуб бўлишга қарамасдан натижани тан олишни ўрганиш ёшларни ахлоқ нормалари асосида тарбиялашнинг асосидир. Миллий ўйинларнинг самарасини ошириш учун кўйидагиларга алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ бўлади.

а) Боғча, мактаб, ўрта ва олий ўқув юртлари ўқув дастурларида миллий ўйинларни кенг ёритиш.

б) Аҳолини барча қатламлари фойдалана оладиган илмий методик қўлланмаларни мукаммал яратиш ва ҳалқимизга тўла қонли етказиш.

в) Махалла, туман, вилоят, республика босқичлардан иборат миллий ўйинлар турлари бўйича ўтказиладиган мусобақаларни ташкил этиш билан чекланиб қолмасдан режалаштирилган мусобақаларни рекламасини кенгайтириш.

г) Миллий ўйинларга барча миллат вакиллари жалб этиш ва ёшлар онги шуурига сингдириш уларни комил этиб тарбиялаш учун кенг йўл очади.

Юртбошимиз ташаббуси билан мустақиллигимизнинг илк кунлариданоқ ҳам жисмоний, ҳам маънавий етук, миллий ва умуминсоний кадриятлар руҳида тарбия топган авлодни вояга етказиш юксак мақсад этиб белгиланди. Ана шу эзгу мақсад йўлида, ёшларимизнинг ўз ақл-заковати, истеъдодини тўла намоён этиш, маҳоратини мутассил ошириб бориш, юксак маънавиятли, баркамол инсонлар сифатида камолга етишиш учун улкан куч ва имкониятлар сафарбар этилмоқда. натижада юртимизнинг барча ҳудудларида аҳолининг, айниқса, ёшларнинг спорт билан шуғулланиши учун зарур шароит яратилмоқда. Шу ўринда Президентимиз, “...Оллоҳнинг ўзи инсон зотини вужудга келтирар экан, уни турли қиёфада, нафақат юз-кўзи, балки феъл-атворини ҳам бир-бирига ўхшамайдиган қилиб яратган. Ер юзида қанча инсон яшайдиган бўлса, бармоғининг изи ҳам, ички дунёси ҳам бир хил бўлган иккита одамни топиш, учратиш қийин. Табиийки, бу инсонларнинг фикрлаш ва яшаш тарзи ҳам бир-биридан фарқ қилади”, – деб инсоннинг ҳаётини энг олий неъмат сифатида ардоқлайди.

Инсон саломатлиги унга инъом этилган энг олий ижтимоий бойлик ҳисобланади. Аммо, инсон саломатлиги ўз-ўзидан кечадиган ва юзага келадиган табиий жараён эмас, аксинча, бу одат инсоннинг ўз-ўзига эътибори ва саъйи-ҳаракати орқали давом этадиган воқелиқдир. Бу қуйидаги тартибларда яққол намоён бўлади:

Биринчидан, инсон саломатлиги тамойиллари сингдирилишида; Иккинчидан, шахснинг жисмоний шаклланиши, оила ва талим тизимида; Учинчидан, маҳаллада ҳар бир шахснинг саломатлигини асраш ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Аҳоли саломатлигини сақлашда, соғлом турмуш тарзида спортнинг ўрни беқиёс. Ҳеч шубҳа йўқки, соғлом авлод орзуси аждодларимиздан бизга ўтиб келаётган, қон-қонимизга сингиб кетган муқаддас интилишдир. Аҳоли соғлом наслга эга бўлиши кўп томондан спорт билан жиддий шуғуланишга боғлиқ. Шунинг учун ҳам юртимизда эртанги кун ворислари учун юртбошимиз томонидан болалар спортига беқиёс аҳамият берилляптики, бу воқелиқлар замирида келажакнинг дадил қадамлари овозини эшитамиз. Халқимиз узок йиллар хорижлик спортчиларга ҳавас қилиб яшади. Бугун эса Она-ватанимиз мустақил, барча спорт қошоналарида ёшлар қадами залворли тус олди. Мактабдан бўшаган бола, албатта спорт майдонларига ошиқаяпти, мусобоқаларга қатнашяпти,

мураббийнинг таълим-тарбияси билан саломатлигини мустаҳкамламоқда. Бўш вақтни беҳуда отқазмасдан айти пайтда, спортда ютуқларга эришаётган бола эртага жамиятнинг соғлом вакилига айланиши тайин. Соғлом насл - соғлом жамият асосини ташкил этиши бор гап. Соғлом жамият ва соғлом наслни эса соғлом турмуш тарзларини илмий тадбиқ этмай туриб, шакиллантириб бўлмайди. Соғлом турмуш тарзи деганда замирида, жисмоний саломатлик ва камолоти инсоннинг маънавий ва мафкуравий саломатлиги унинг шахс сифатида тўла камол топишига мужассамдир. Аҳолини соғломлаштиришда спорт турларининг ўрни кўп ҳолларда маҳалла зиммасига тушади. Лекин тан айтиб ўтиш керакки, бизнинг халқда бир оз тортиниш каби хислатлар бор. Масалан, юраги хаста одам врач тафсиясига кўра, фақат соғлигини йўқотгандагина жисмоний машқлар билан шуғуллана бошлайди. Соғломлаштирувчи машқни одат тусига киритган бемор ўзидаги саломатлик тарзини яхши томонга ўзгарганлигини сезиб, ичиш ва чекишдан ўзини қутқаради. Соғлом авлод тарбиясида жисмоний тарбиянинг ўрни бебаҳо чунки инсон саломатлиги унинг руҳий ҳолати турмуш кечириш шароити ва энг муҳими унинг танасидаги фаол ҳаракатларга боғлиқдир. Ана шу жараёнлар мажмуи бир маромда борса овқат ҳазм қилиш, юрак ва қон айланиш тизимининг равон бўлишига олиб келади. Барчага маълумки ҳаракат малакалари (жисмоний меҳнат, махсус жисмоний машқлар) мунтазам бўлганда ва тобора такомиллаштирилганда инсон саломатлиги доим яхши бўлади. Доно халқимиз “Соғ танда соғлом ақл”, деб бежиз айтмаган. Инсон соғлом бўлгандагина ҳаёт ва турмуш юмушларига лаёқатли бўлади, кўзлаган мақсад сари интилади унинг охирига етади.

ХУЛОСА

Бизга маълумки, инсон ҳаракат билан тирик. Бу тириклик асосини табиий жисмоний ҳаракат ташкил этади. Жисмоний маданият ҳаракатлар занжири. Қачонки бу занжир узилса, инсон умри ҳам узилади. Жисмоний маданият, таълим тарбия кенг маънода, инсоннинг барча табиий ва ижтимоий қобилиятларини рўёбга чиқарувчи, уни тобора инсонийлаштириб, ҳам жисмоний, ҳам маънавий чиниқтириб, юксалтириб борувчи жараёндир. Бу ҳақда профессор Тилаб Маҳмудов: “Жисмоний маданиятдан тобора узоқлашиб борган сари киши ўз умрига ўзи болта уради. Унда лоқайдлик, сояпарварлик, дангасалик, ишёқмаслик, оқбилаклик, текинхўрлик сингари хунуклик аломатлари кучаяди”, – деб таъкидлайди. Мазкур фикрлардан, инсон маънавий камолотида асосий ўринни

эгаллайдиган жисмоний маданият ва таълим тарбиядан тобора узоқлашиб борса, нафақат юқоридаги ҳолатлар балки, касаллик ва ўлим сабаблари ҳам вужудга келади деган хулоса келиб чиқади.

Маълумки, 1985-1990 йиларда жамият ва ижтимоий - маданият шароитлар ҳамда уни бошқариш жараёнларида бирмунча янгилашиш жараёнлари вужудга кела бошланди. Ўзбекистон шароитида “Наврўз” байрамини қайта тиклаш бошланди. Бу ўз навбатида миллий қадриятлар маънавият ва маданиятни ривожлантиришга асос солди, “Наврўз” байрамига бағишлаб, Футбол, кураш, енгил атлетика ва халқ миллий ўйинлари катта спорт мусобақалари ташкил қилина бошланди. Бу эса ўз навбатида турли тўғарақлар, спорт мактабларини ташкил қилиш спорт ва ўйин майдонларини кўпайишига сабаб бўлди. Юртимизда аҳолини ҳар жиҳатдан соғлом ва баркамол бўлиши учун керакли имкониятлар яратилиб кўпгина хайрли ишлар амалга оширилмоқда, оналик ва болалик ижтимоий муҳофазаси соғлом оила муҳитини шакллантириш, соғлом бола туғилиши, ҳар тарафлама уйғун ривожланган. Етук шахсни тарбиялаш борасидаги саъй-ҳаракатлар эътиборга моликдир. Президентимиз томонидан қабул қилинган “Она ва бола саломатлигини муҳофаза қилиш, соғлом авлодни шакллантиришга доир кўшимча чора - тадбирлар тўғрисида”ги қарори ҳамда жорий йилнинг 1- июлидаги “2009-2013 йиларда аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш соғлом бола туғилиши жисмоний ва маънавий баркамол авлодни вояга етказиш борасидаги ишларни янада кучайтириш ва самарадорлигини ошириш чора – тадбирлари дастури” аҳолининг кенг қатламлари орасида соғлом турмуш тарғиботини кучайтириш саломатликни мустаҳкамлаш оналар ва болаларга тиббий ёрдам кўрсатувчи бирламчи бўғинлар фаолиятини янада такомиллаштириш мақсадидаги устивор вазифалар ижросини таъминлашга чуқур эътибор қаратилганлиги билан аҳамиятлидир. Спорт – бу гўзаллик, жисмоний ҳаракат, саломатликка етакловчи катта куч бўлиб, ҳар биримизнинг ўз соғлимизга бўлган эътиборни янада кучайтиради. Шу боис, келажак авлодимиз соғлиғи йўлидаги ишларимиз ривожини янада камол топтириш учун ҳаммамиз бирдек маъсул бўлишимиз зарур. Хулоса қиладиган бўлсак, барчамиз миллий ўйинларимизни бирдек ривожлантиришга ўз ҳиссамизни қўшиб, аҳолимиз соғлигини яхшилаш йўлида хизмат қилайлик.

REFERENCES

1. Мухамедова, З. М., Саттарова, Д. Г., & Худайбергенова, П. Т. (2019). РОЛЬ ГУМАНИСТИКИ В МЕДИЦИНСКОМ ОБРАЗОВАНИИ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛИЗМА ВРАЧЕЙ. *Гуманитарный трактат*, (52), 19-23.
2. Gapparovna, S. D., & Toshpulatovna, X. P. (2021). IMPROVING THE QUALITY OF MEDICAL SERVICES IN IMPROVING THE GENE POOL OF THE POPULATION IN OUR COUNTRY. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(10), 138-141.
3. Умирзакова, Н. А., Худойбергенова, П. Т., & Курбанова, Е. (2020). БИОЭТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ТРАНСПЛАНТОЛОГИИ. *Гуманитарный трактат*, (97), 13-14.
4. Худайбергенова, П. Т. (2018). ОБРАЗ МАВЛОНО ДЖАЛОЛИДДИНА РУМИ В КОНТЕКСТЕ ГУМАНИСТИЧЕСКИХ ТРАДИЦИЙ ВОСТОКА И МУСУЛЬМАНСКОЙ БИОЭТИКИ. *Гуманитарный трактат*, (33), 28-30.
5. Атамуратова, Ф. С., & Мисирова, Ш. А. (2021). Значение изучения биоэтики в медицинских вузах: международный опыт.
6. Мухамедов, А. Р (2021). «Вопросы совершенствования законодательства Узбекистана о преступлениях в сфере трансплантологии с учетом зарубежного опыта», *Биоэтика и право*
7. Mukhamedzhanovna, M. Z., Akmalovna, U. N., Abdusamatovich, K. S., Gapparovna, S. D., Arifovna, U. D., & Tashpulatovna, K. P. (2021). Bioethics-Paradigm of Humanization of Medical Education. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 125-133.
8. Мухамедова, З. М. (2019). Умирзакова Н. А. *Феномен медицинских гуманитарных наук и международный опыт интеграции гуманитарных наук в медицинском образовании. Философские проблемы биологии и медицины: феномен биорациональности*, (13), 304.
9. Мухамедова, З. М. (2019). Интеграция гуманитарных наук в медицинское образование: проблемы и перспективы. *Journal of Health Development*, (1 (30)), 37-45.
10. Мухамедова, З. М. (2009). Биоэтика. *Учебное пособие. Ташкент*.
11. Мухамедова, З. М., & Умирзакова, Н. А. (2021). АКТУАЛЬНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО КОНТЕКСТА БИОЭТИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Гуманитарный трактат*, (99), 7-15.

12. Mukhamedova, Z. M., & Umirzakova, N. A. (2019). The phenomenon of medical humanities and the international experience of integrating the humanities in medical education. *Philosophical problems of biology and medicine: the phenomenon of biorationality*, (13).
13. Мухамедова, З. М., & Умирзакова, Н. А. (2018). Паллиативная помощь: современность и традиции мусульманской биомедицинской этики. *Гуманитарный трактат*, (21), 38-40.
14. Mukhamedova, Z. M. (2006, October). Issues and contradictions in bioethics of 21st century: Islamic prospects. In *Abstract book, First sub-regional expert meeting on ethics education in science and technology, Iran, Tehran* (pp. 28-29).
15. Мухамедова, З. М. (2005). Исламская биоэтика в историческом аспекте. *Сайт Ташкентской Медицинской Академии: www.gram.uzsci.net*.
16. Мухамедова, З. М. (2004). Введение в биоэтику. Т., Уч. пособие-2004.-120с.; Мухамедова ЗМ Биоэтика. Т. ЎЗМУ Ресурс маркази. Ўқув кўлланма-2006. 144б; Мухамедова ЗМ и др. Биоэтика. Т. Уч. пособие-2009.163 с.
17. Сатарова, Д. Г., & Умирзакова, Н. А. (2016). РАЗВИТИЕ ГЛОБАЛЬНОЙ ЭТИКИ И ВСЕОБЩАЯ ДЕКЛАРАЦИЯ О БИОЭТИКЕ И ПРАВАХ ЧЕЛОВЕКА. In *Этика и история философии* (pp. 202-207).
18. Сатарова, Д. Г. (2015). СТРАТЕГИЯ КОМПЬЮТЕРИЗАЦИИ И ИНФОРМАТИЗАЦИИ И ПРОБЛЕМА ГУМАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ. *iaãéééíëääÖ íéÑñàà à ééÇéÖåÖççééü*, 116.
19. Сатарова, Д. Г. (2014). СОЦИАЛЬНЫЙ ИДЕАЛ И ПОСТКОЛОНИАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ ДЛЯ "ПОНИМАЮЩЕГО КОНТРОЛЯ". *Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов*, (1), 106-108.
20. Sadullaevna, Y. L., & Baratovna, A. G. (2021). LOGICAL PRINCIPLES IN THE DOCTRINE OF IBN SINA AND THEIR FORMATION CHARACTERISTICS.
21. Юлдашева, Л. С., & Абдурахимова, Д. М. (2021). ЖАМИЯТДА ОДОБАҲЛОҚ МЕЪЁРЛАРИНИ БУЗИЛИШИНИНГ ИЖТИМОЙ ОМИЛЛАРИ. *Журнал Социальных Исследований*, 4(4).
22. Yuldasheva, L. S., Khashimova, G. F., & Khosilova, A. A. (2020). THE CONCEPT OF TRUTH IN KANT AND HEGEL. *Theoretical & Applied Science*, (2), 451-454.
23. Il'ina, G. V., Berezhnaya, I. A., & Yuldasheva, L. S. (2019). Formirovanie gotovnosti pedagogov k realizatsii so-vremennykh zdorov'esberegayushchikh tekhnologii s det'mi doshkol'nogo vozrasta: monografiya, Magnitogorsk, Izd-vo Magnitogorsk. gos. tekhn. un-ta im. GI Nosova.

24. Obol'nikova, E. A., & Yuldasheva, L. S. (1973). Isolation and identification of the ubiquinone synthesized by the fungus *Blakeslea trispora*. *Applied Biochemistry and Microbiology*, 7(1), 38-40.
25. Akkazieva, B., Tello, J., Smith, B., Jakab, M., Krasovsky, K., Sautenkova, N., ... & Shoismatuloeva, M. (2015). Better noncommunicable disease outcomes: challenges and opportunities for health systems. *Tajikistan country assessment*. Geneva: WHO.
26. Умирзакова, Н. А. (2019). Репродуктивные технологии в системе здравоохранения Узбекистана в качестве социальной инновации. In *Наука, образование, инновации: апробация результатов исследований* (pp. 884-888).
27. Умирзакова, Н. А. (2022). СТОМАТОЛОГИК ТАЪЛИМДА БИОЭТИКАВИЙ МУАММОЛАРНИ ЎРГАНИШ ДОЛЗАРБЛИГИ. *Academic research in educational sciences*, (2), 69-72.
28. Умирзакова, Н. А. Востребованность биоэтики для гуманизации медицинского образования в Узбекистане. *IX МІЖНАРОДНОГО СИМПОЗИУМУ З БЮЕТИКИ ЗДОРОВ'Я, МЕДИЦИНА ТА ФІЛОСОФІА: СТРАТЕГИ ВИЖИВАННЯ*, 15-16.
29. Умирзакова, Н. А. (2020). Значение изучения биоэтики в формировании профессиональной компетентности у студентов медицинских ВУЗов. *Научные исследования XXI века.-Нефтекамск*, (5), 7.
30. Умирзакова, Н. А. (2020). БИОЭТИКА КАК ЦЕННОСТНАЯ ОРИЕНТАЦИЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ВРАЧЕЙ. *Гуманитарный трактат*, (77), 4-7.
31. Мухамедова, З. М., Умирзакова, Н. А., & Бабаджанов, Ж. (2017). Проблема смерти мозга в исламской биоэтике. *Гуманитарный трактат*, (17), 15-18.